

О. Л. Латиніна,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

СПЕЦИФІКА МОДИФІКАЦІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У НІМЕЦЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ

Статтю присвячено вивченню модифікацій фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом як оказіонального явища на рівні мовлення та їхніх функцій у політичній публіцистиці на матеріалі німецьких газет. Трансформації фразеологізмів дозволяють автору слідувати принципу економії мовних зусиль і є ефективним засобом впливу на читача.

Ключові слова: фразеологічна одиниця з гастрономічним компонентом, трансформація, модифікація, газетний текст.

СПЕЦИФИКА МОДИФИКАЦИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В НЕМЕЦКОМ ГАЗЕТНОМ ТЕКСТЕ

Статья посвящена изучению модификаций фразеологических единиц с гастрономическим компонентом как окказионального явления на уровне речи и их функций в политической публицистике на материале немецких газет. Трансформации фразеологизмов определены как эффективное средство влияния на читателя, которое позволяет автору следовать принципу экономии языковых средств.

Ключевые слова: фразеологическая единица с гастрономическим компонентом, трансформация, модификация, газетный текст.

THE SPECIFIC OF MODIFICATIONS OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS IN GERMAN NEWSPAPER TEXTS

The article is concerned with the study of the phraseological modifications as an occasional phenomenon on the level of speech and their functions in political journalism on material «Die Zeit», «Der Tagesspiegel», «Berliner Zeitung». The transformation of phraseological units with gastronomic component is individual author's, is based on the deviance from a language norm and leads to transformation of semantic, imagery and changes in phraseological unit composition. The article contains a detailed description of types of semantic and structural modifications of phraseological units with gastronomic component. Phraseological modifications are effective means of language «economy» in communication: they contribute to the shrinking of the text and compression of the information. The most important pragmatic functions of phraseological modifications lie in stimulating the reader's motivation, leading his attention, concealing the information and creating metalinguistic reflections.

Key words: phraseological unit with gastronomic component, transformation, modification, newspaper texts.

Одним із завдань авторів газетних текстів є пошук оптимального шляху для створення діалогу із читачем. Успішність перебігу процесу комунікації та ефективність передачі інформації підвищується за рахунок використання у тексті фразеологічних одиниць (ФО). Від того, наскільки вірно та в потрібній пропорції автор відібрав ФО, залежатиме успіх комунікативного повідомлення та його оцінка при сприйнятті адресатом. Нарізно оформленість ФО дає можливість їх оказіонального стилістичного використання у публіцистиці, що пов'язано з різними трансформаціями, з можливістю об'єктивно обіграти ФО.

Вивчення фразеологічних модифікацій здійснювалося в контексті досліджень функцій ФО у мовленні такими вченими, як В. Білоноженко, Л. Болдирева, С. Бузько, М. Гамзюк, І. Гнатюк, С. Денисенко, А. Кондратьєв, О. Логвиненко, Т. Онук, І. Орел, І. Чернишова, Н. Щербань. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених функціонуванню фразеологізмів, потрібно констатувати відсутність дослідження комунікативно-функціональних властивостей фразеологічних одиниць німецької мови з гастрономічним компонентом (ФОГК). Гастрономічний код є таким елементом матеріальної культури, який легше та швидше інших піддається запозиченню, варіаціям, модифікаціям та інноваціям, що обумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Мета статті – дослідити модифікації ФОГК як оказіонального явища на рівні мовлення та їхніх функцій у політичній публіцистиці. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: виявити чинники, що обумовлюють специфіку трансформацій ФОГК; описати та проаналізувати основні типи модифікацій ФОГК у газетних текстах.

У сучасній науці немає єдиної думки щодо способів трансформації ФО. Класифікації авторів різняться одна від одної та не є вичерпними. Традиційно розрізняють семантичну та структурно-семантичну трансформації. Семантичні трансформації зумовлені актуалізацією фразеологізму в контексті, що супроводжується зміною традиційної семантики ФО, внаслідок чого узалежнює значення ФО набуває нових смислових відтінків, або реалізується семантична двоплановість одного/ кількох компонентів чи фразеологізму в цілому [1, с. 83–84]. Вирішальне значення при виявленні семантичних перетворень відіграє контекст, який і обумовлює специфіку модифікацій ФОГК. Структурно-синтаксичні трансформації призводять до розширення, скорочення або зміни синтаксичної структури, що веде до зрушень у семантиці ФО. Контраст між узальним наповненням фразеологізмів та їх оказіональною реалізацією посилює експресивно-стилістичний ефект модифікованих ФО [2, с. 135].

Трансформація ФО передбачає добру культурну обізнаність адресата та його комунікативну рівність з адресантом [6, с. 210]. Під трансформацією ФОГК ми розуміємо лексико-семантичні чи структурно-семантичні перетворення фразеологізмів індивідуально-авторського характеру, які є відхиленнями від мовної норми, та призводять до змін у семантиці. У політичній німецькій публіцистиці ФОГК зазнають трансформації, що обумовлено наміром адресанта досягти більшої експресивності, пристосувати ФО до ситуативного контексту, оновити внутрішню форму.

Аналіз функціонування досліджуваних ФОГК у газетних текстах німецької преси дозволив виявити низку модифікацій ФОГК. Найбільш характерними для ФОГК є структурно-семантичні модифікації:

1. **Розширення компонентного складу** є поширеним та ефективним прийомом трансформації ФОГК у газетних текстах, що супроводжується поширенням структури ФОГК. Елемент, який є новим у складі ФОГК, може бути представлений не лише окремою лексемою, але й цілою фразою. Семантична тотожність ФОГК не порушується, оскільки новий компонент семантично співвідноситься зі значенням ФОГК в цілому, з'являються лише додатковий смисловий відтінок або експресивна характеристика. *«Die Herzlosenpartei ist außerdem ziemlich klein, eine Totalherrschaft der Herzlosigkeit ist also nicht zu befürchten, höchstens eine Prise Herzlosigkeit. Herzlosigkeit ist das Salz in der Suppe des Opportunismus»* [18]. Нормативною формою є ФОГК **das Salz in der Suppe** – «das eigentliche Interessante an einer Sache» [14], яка у контексті розширена уточнюючим іменником **Opportunismus**.

Нові слова, як правило, носять метафоричний характер, оживляють внутрішню форму ФОГК. Найчастіше компонентний склад розширюється шляхом додавання уточнюючого **іменника**, який конкретизує значення ФОГК, та пов'язує її з

контекстом повідомлення адресанта. При додаванні компонентів відбувається «прирошення смислу», і саме доданий компонент бере на себе основне емоційне та експресивне навантаження, оскільки завдяки своїй новизні та несподіванці він не прогнозується читачем [3, с. 78]. Додавання компонентів є можливим у будь-якій частині ФОГК. «*Die Kanzlerin und ihre Traumkoalition müssen auch nach Jungs Rücktritt harte Nüsse in der Steuer-, Außen, Familien- und Gesundheitspolitik knacken*» [12]. ФОГК *harte Nüsse knacken* – «eine schwierige Aufgabe lösen» [14] розширена шляхом вклинювання, коли спостерігаємо додавання однорідних компонентів всередині ФО. Уведені нові компоненти вступають у зв'язки з нормативними компонентами і розширюють значення ФО, створюють нові смислові і стилістичні відтінки.

Розгортання образу ФОГК, обумовленого контекстом, може відбуватися за допомогою додавання не лише одиничних компонентів, але й словосполучення **прикметник+іменник**: «*Der Schule entkommt niemand: Das Zuckerbrot der Berufskarriere und die Peitsche der allgemeinen Schulpflicht sorgen dafür*» [13]. ФОГК *Das Zuckerbrot und die Peitsche* – «кнут та пряник» розширена одночасним додаванням компонентів як у інтерпозиції (всередині ФОГК), так і в постпозиції (після ФОГК). Ролі компонентів-поширювачів [4, с. 37] можуть виконувати не лише іменники та прикметники, але й інші частини мови. «*Bei dem Ergebnis vom Sonntag müsste die SPD eher kleine Brötchen backen*» [7]. У ФОГК *Kleine Brötchen backen* – «bescheiden sein, nach anfänglicher Großsprecherei plötzlich um Verzeihung bitten, kleinlaut werden» [20, с. 266] – роль поширювача виконує **прислівник** *eher* у препозиції (перед ФОГК). «*Die schmerzhaften Reformen in den Krisenländern würden erste Früchte tragen*» [17]. Розгортання ФОГК *Früchte tragen* – «viel einbringen, sich auswirken, ein gutes Ergebnis haben» [14] – відбувається за рахунок порядкового **числівника**, який підсилює експресивність ФОГК, інтенсифікує ознаку.

2. **Субституція або лексичне варіювання**, тобто цілеспрямована заміна одного, кількох чи всіх компонентів ФОГК лексемою, що не порушує семантичну тотожність виразу. Нововведена лексема проєктується на заміщений компонент, що веде до створення оказіональних ФОГК, які надають заголовку або цілому тексту експресивність та оцінність. Це може бути як ідеографічний, так і стилістичний чи контекстуальний синонім (допустимий лише в цій мовленнєвій ситуації). Лексична трансформація є одним із найпродуктивніших способів індивідуально-авторських перетворень, який допомагає швидко встановити контакт із читачем, привернути його увагу, продемонструвати авторську позицію. Але насамперед така заміна обумовлена контекстом повідомлення: «*Und DGB-Chef Dieter Schulte forderte zum wiederholten Male, die zwei Milliarden Überstunden auf die vier Millionen Arbeitslosen zu verteilen. Umverteilung, Vollbeschäftigung, Eierkuchen*» [15]. У ФОГК *Friede, Freude, Eierkuchen* – «ungetrübte, aber fragwürdige Harmonie» [14] – заміна компонентів зумовлена пристосуванням до контексту ситуації, прагненням до конкретизації змісту та досягненням стилістичного ефекту. «*Dies war einmal ein Land, wo Bier und Honig flössen: Mit britischen Umgangsformen, amerikanischem Lebensstandard, skandinavischer Klassenlosigkeit – weiß und wohlhabend. Doch heute ist Australien nicht mehr weiß und zunehmend überzeugt*» [10]. ФОГК *Land, wo Milch und Honig fließt* була широко відомою у класичних мовах і позначала рай, потойбічний світ. У християнському вченні 12 молочних та медових рік течуть до небесного Єрусалиму; у апокрифічній літературі місто оточують чотири річки: вони наповнені медом, молоком, вином та олією. Медова річка є місцем пророків, молочна ріка – безневинних дітей та чистих душ. Це уявлення послужило основою того, що молоко та мед почали використовувати для очищення під час хрещення. Ця традиція була забутою у 600 р. н.е., проте на довгий час збереглася у Римі. На сьогодні ця ФОГК вживається стосовно будь-якої місцевості, або країни, де люди живуть в достатку та добробуті [20, с. 1033]. У контексті ситуації, описаної у газетній статті, компонент-гастроном *Milch* був замінений на *Bier*, що спровоковано індивідуально-авторським баченням Австралії – країни, про яку йде мова у тексті.

3. **Уведення до контексту компоненту ФОГК у вільному значенні**. Цей спосіб трансформації характеризується вживанням після ФОГК у подальшому контексті одного із її компонентів. «*Nirgends in England habe ich bisher eine so bleiche, von Elend und Unglück angefressene Bevölkerung gesehen. Freilich ist das nur die Hefe des Volkes, aber die Hefe umfasst drei Viertel des Ganzen*» [16]. Результатом цієї трансформації є контекстуальне оживлення внутрішньої форми ФОГК *Hefe des Volkes* – «die unterste Gesellschaftsschicht, in der es zuweilen gärt» [20, с. 687].

4. **Скорочення (редукція або еліпсис) компонентного складу ФОГК**. Уведення редукованих ФОГК в контекст авторського повідомлення обумовлено у публіцистиці принципом економії мовних зусиль. Усічений фразеологізм зрозумілий без додаткового контексту адресатові. У більшості випадків скорочення зазнають дієслова, компонент-гастроном залишається у модифікованому фразеологізмі, оскільки є стрижневим у його значенні. «*Der Bonner Geschäftsführer der Partei hat sich mit der Aussichtslosigkeit des Angebots hingegen abgefunden: «Wir haben keine Lust, der SPD Rot-Grün hinterherzutragen wie saures Bier», sagt er in der «Bonner Runde» des ZDF*» [11]. Скорочення зазнала ФОГК *etwas wie sauer/saures Bier anbieten/anpreisen* – «eifrig für etwas werben, was niemand haben will» [14]. Модифікована ФОГК *wie saures Bier* зі значенням «як щось непридатне, непотрібне» допомагає привернути увагу читача до слів політика під час інтерв'ю, посилює експресивність.

5. **Контамінація** є стилістичним прийомом синтаксичного та смислового поєднання двох та більше ФОГК, що супроводжується втратою компоненту щонайменше в одній із ФОГК. Модифікований фразеологізм виконує функцію градації, увиразнення експресії, посилення інтенсивності дії, нагнітання ознак. «*So denkt man im Herrenzimmer von Cicero, wippt am Tresen der Weltgeschichte und lässt sich von Niedriglöhnern einen Dom Perignon reichen. Und doch – in der Prachtvilla gibt es auch ein Souterrain, und hier sitzen die Quertreiber und kippen Wasser in den Wein der frommen Denkungsart. Frank A. Meyer nimmt sich die Managerbezüge vor*» [8]. Оказіональна ФОГК *Wasser in den Wein der frommen Denkungsart kippen* утворена в результаті контамінації ФОГК *Wasser in den Wein gießen* – «die Begeisterung für eine Sache abschwächen, mäßigen, die Freude verderben» [20, с. 1701] та ФОГК *Milch der frommen Denkungsart* – «poetische Umschreibung für ein ehrliches, frommes und aufrichtiges Denken einer Person» [20, с. 1034]. Наслідком цієї трансформації є утворення складної, семантично об'ємної ФОГК в процесі зміщення та накладання образів один на одного. В основі новоствореної ФОГК лежить ірреальна ситуація. Новий образ не здатен зрозуміло мотивувати значення оказіональної ФОГК, яке отримуємо простим шляхом поєднання змістів двох ФОГК. Невмотивованість оказіонального значення новим образом є процес синхронічний, обумовлений з самого початку наміром адресанта [5, с. 86].

6. **Дистантне розміщення компонентів**. Компоненти ФОГК розкидані по різних реченнях, або по різних частинах одного речення: «*Putin kritisierte die Sanktionen der USA und der EU gegen Moskau. «Der Westen habe sich in der Ukraine die Suppe selbst eingebracht» und suche jetzt jemanden, der sie auslöffelt», sagte er in Minsk*» [19]. Розчленування ФОГК *die Suppe auslöffeln, die man sich eingebracht hat* – «die Folgen seines Tuns allein tragen» [14] – зумовлене ситуативним контекстом і посилює експресивність повідомлення.

7. **Морфологічні трансформації** є змінами в граматичному аспекті значення ФОГК і ведуть до перетворення семантики. Під морфологічними перетвореннями ФОГК маються на увазі модифікації артиклів, іменників, ступенів порівняння

прикметників, часових форм дієслів. Наприклад: «*Die härteste Nuss, die die türkische Außenpolitik dieser Tage zu knacken hat, ist jedoch der Aufstand in Syrien*» [9]. Прикметник *hart* вжитий у найвищому ступені порівняння, що є не характерним для нормативної ФОГК *eine harte Nuss* – «ein schwieriges Problem, eine unangenehme Aufgabe» [14]

Отже, ФОГК поза контекстом відзначаються високим ступенем стійкості, а в конкретному тексті мають здатність до видозмін. Уживання оказіональних ФОГК у газетних текстах обумовлено контекстом та позамовними чинниками. Асоціативно-образна основа ФОГК зазнає змін шляхом трансформації образу або його окремих фрагментів. Створена оказіональна ФОГК має ірреальну образну основу. Прийоми модифікації ФОГК ведуть до кількісних та якісних змін у зовнішньому плані ФОГК, що в свою чергу зумовлює трансформації семантики ФОГК.

Література:

1. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наукова думка, 1989. – 156 с.
2. Бузько С. А. Оказіональні фразеологізми в текстах сучасної української прози / С. А. Бузько // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького нац. ун-ту : [зб. наук. пр.]. – Кривий Ріг, 2014. – Вип. 11. – С. 152–157.
3. Онук Т. В. Особливості окказіональних модифікацій фразеологізмів у текстах німецької комерційної реклами / Т. В. Онук // Вісн. МЛУ. Сер. 1, Філологія. – 2008. – № 3 (34). – С. 74–84.
4. Орел І. І. Типи трансформації фразеологічних одиниць з фольклорним компонентом у німецьких публіцистичних текстах / І. І. Орел // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2010. – Вип. 14. – С. 34–40.
5. Третьякова І. Ю. Образность окказиональных фразеологизмов / И. Ю. Третьякова / Проблемы фразеологической и лексической семантики. Материалы Междунар. научн. конф. (Кострома, Россия, 18–20 марта 2004 г.). – М. : ООО «ИТИ ТЕХНОЛОГИИ», 2004. – С. 84–88.
6. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : посіб. для студ. філол. фак. вищ. навч. закл. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 400 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

7. Analyse: Die SPD zwischen Pest und Cholera [Електронний ресурс] // ZEIT ONLINE. – 23. September 2013. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
8. Assheuer Th. Im Herrenzimmer [Електронний ресурс] / Th. Assheuer // ZEIT ONLINE. – 25. März 2004. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
9. Benli Altunışık M. Zurück nach Amerika in der türkischen Außenpolitik [Електронний ресурс] / M. Benli Altunışık // ZEIT ONLINE. – 30. 08.2011. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
10. Bertram Ch. Das Land, wo Bier und Honig flossen [Електронний ресурс] / Ch. Bertram // ZEIT ONLINE. – 24. Mai 1991. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
11. Beste R. Der Tag der Bekenntnisse [Електронний ресурс] / R. Beste // Berliner Zeitung. – 07. Juni 1999. – Режим доступу : <http://www.berliner-zeitung.de>.
12. Bickerich S., Monath H. Schwarz-gelber Schlingerkurs [Електронний ресурс] / S. Bickerich, H. Monath // ZEIT ONLINE. – 30. November 2009. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
13. Blüm N. Freiheit [Електронний ресурс] / N. Blüm // ZEIT ONLINE. – 15. März 2012. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
14. Duden (in 12 Bänden) Band 11. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik [Електронний ресурс] / bearb. von Günther Drosdowski und Werner Scholze-Stubenrecht. – Електрон. дан. – Mannheim [u.a.] : Dudenverlag, 1992. – Назва з контейнера.
15. Fokken U. Alten Parolen im neuen Jahrhundert (Kommentar) [Електронний ресурс] / U. Fokken // Der Tagesspiegel. – 01. Mai 2000. – Режим доступу : <http://www.tagesspiegel.de>.
16. Jungblut M. Ein «Radikaler» in der Industrie [Електронний ресурс] / M. Jungblut // ZEIT ONLINE. – 07. April 1978. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
17. Märkte haben «volles Vertrauen» in den Euro [Електронний ресурс] // Berliner Zeitung. – 24. 04.2013. – Режим доступу : <http://www.berliner-zeitung.de>.
18. Martenstein H. Über sinnvolles Wahlverhalten [Електронний ресурс] / H. Martenstein // ZEIT ONLINE. – 01. August 2013. – Режим доступу : <http://www.zeit.de/2013/32/harald-martenstein-wahlverhalten>.
19. Putin setzt auf baldige Freilassung der OSZE-Geiseln [Електронний ресурс] // ZEIT ONLINE. – 30. April 2014. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.
20. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. In 5 Bänden [Електронний ресурс] / L. Röhrich. – Електрон. дан. – Berlin : Directmedia, 2000. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги : Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97-2000. – 1834 S. – Назва з контейнера.

УДК811.161.2:373.091.2 (438)

П. Г. Левчук,

Ягеллонський університет, м. Краків, Польща

ВІД РІДНОЇ ДО ДРУГОЇ. УКРАЇНСЬКА МОВА УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ПІСЛЯ ТРЬОХ МІСЯЦІВ НАВЧАННЯ У ПОЛЬСЬКИХ ШКОЛАХ

У статті висвітлюється процес зміни статусу української мови у житті учнів початкової школи після декількох тижнів навчання у польській школі з польською мовою викладання. Процес зміни мови навчання з української на польську негативно позначається на знанні рідної мови, котра стає функціонально другою.

Ключові слова: перша мова, друга мова, білінгвізм, українська мова

ОТ РОДНОГО К ВТОРОМУ. УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК УКРАИНСКИХ ДЕТЕЙ ПОСЛЕ ТРЕХ МЕСЯЦЕВ ОБУЧЕНИЯ В ПОЛЬСКИХ ШКОЛАХ

В статье освещается процесс изменения статуса украинского языка в жизни учеников начальной школы после нескольких недель обучения в польской школе с польским языком преподавания. Процесс смены языка обучения с украинского на польский негативно сказывается на знании родного языка, который становится функционально вторым.

Ключевые слова: первый язык, второй язык, билингвизм, украинский язык.

FROM THE NATIVE LANGUAGE TO THE SECOND LANGUAGE: UKRAINIAN LANGUAGE OF UKRAINIAN CHILDREN AFTER THREE MONTHS' STUDY IN POLISH SCHOOLS